

הפטרת השבת – מקדש שלמה

וְהִי בְשִׁמּוֹנִים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה לְצֵאת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ־מִצְרַיִם בְּשָׁנָה הַרְבִּיעִית בְּחֹדֶשׁ ז' הוּא הַחֹדֶשׁ הַשְּׁנִי לְמֶלֶךְ שְׁלֹמֹה עַל־יִשְׂרָאֵל וַיְבַן הַבַּיִת לַה': ... וְהַבַּיִת בְּהִבְנָתוֹ אֲבָר־שְׁלֹמֹה מִסָּע נִבְנָה וּמִקְבוֹת וְהַגְרָזוֹן כְּלִכְלִי בְרָזָל לֹא־נִשְׁמַע בַּבַּיִת בְּהִבְנָתוֹ: ...¹

וְהִי דְבָרָה' אֶל־שְׁלֹמֹה לֵאמֹר: הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר־אַתָּה בָּנָה אֶסְתַּלַּךְ בְּחֻקְתִּי וְאֶת־מִשְׁפָּטִי תַעֲשֶׂה וְשִׁמְרַתְּ אֶת־כָּל־מִצְוֹתַי לְלַכֵּת בָּהֶם וְהִקְמַתִּי אֶת־דְבָרִי אֶתְךָ אֲשֶׁר דְּבַרְתִּי אֶל־דָּוִד אָבִיךָ: וְשִׁכַּנְתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא אֶעֱזֹב אֶת־עַמִּי יִשְׂרָאֵל:²

וַיְבַן שְׁלֹמֹה אֶת־הַבַּיִת וַיְכַלֶּהוּ: ... וּבְשָׁנָה הָאֶחָת עָשָׂרָה בְּיָרַח בּוֹל הוּא הַחֹדֶשׁ הַשְּׁמִינִי כָּלָה הַבַּיִת לְכַלֵּדְבָרָיו וְלִכְלֵ מִשְׁפָּטָיו וַיְבַנְהוּ שְׁבַע שָׁנִים: (מלכים א פרק ו).³

מסכת כתובות דף סב עמוד ב – תביאמו ותטעמו

רבי אזיל איעסק ליה לבריה בי ר' יוסי בן זימרא, פסקו לו שתיים עשרה שנה ללכת לבית הרב.⁴ העבירו אותה לפניו, אמר להם: שיהיו שש שנים. העבירו אותה לפניו (בשנית), אמר להם: אכנוס ואח"כ אלך.⁵ היה מתבייש מאביו. א"ל: בני, דעת קונך יש בדך, מעיקרא כתיב: "תביאמו ותטעמו בהר נחלתך" (שמות טו יז), ולבסוף כתיב: "ויעשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" (שמות כה ח).⁶

תוספתא מסכת סוטה (ליברמן) פרק יג הלכה א – מה עבר מהמשכן למקדש

משנבנה בית ראשון נגנו אהל מועד, ונגנזו עמו קרסיו וברישיו ועמודיו ואדניו. ואף על פי כן לא היו משתמשין אלא בשולחן שעשה משה ומנורה שעשה משה...⁷

¹ זכתה פרשת תרומה ליפול ברוב השנים בין פרשת שקלים לזכור ולפיכך הפטרתה אינה נדחית. מתיאור הציווי על המשכן בקריאת הפרשה בספר התורה, אנו עוברים לתיאור בניין מקדש שלמה בקריאה ספר מלכים א פרק ו בהפטרה. האם "משכן" קדם ל"מקדש"? אנחנו טוענים: לא, "מקדש" קדם ל"משכן". זו חידה קטנה לשולחן שבת.

² כאן מסיימת קריאת ההפטרה, אבל אנחנו נמשיך עד סוף הפרק.

³ ובפרק ז הסמוך, בחלקו הראשון, מתואר בניין "בית יער הלבנון" שכפשוטו הוא חלק מבית המלך (בית קיץ למלך במקום קריר, ראו בפרשנים על הפסוק מלכים א ז ב), אך חז"ל דרשו גם אותו על בית המקדש. בהמשך פרק ז חוזר תיאור הכלים שעשה שלמה למקדש, חלק מתיאור זה אנחנו קוראים בשבת חנוכה השנייה (בשתי שבתות חנוכה) שממשיכה בעצם את ההפטרה שלנו. ראו דברינו [ברות זכריה ונרות שלמה](#) בחנוכה. בפרק ח, מתוארת חנוכת מקדש שלמה כשבמרכז הכנסת ארון ברית ה' אל הדביר פנימה הוא קודש הקדשים, ככתוב: "אִז יִקְהַל שְׁלֹמֹה אֶת־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־כָּל־רֹאשֵׁי הַמַּטּוֹת נְשִׂאֵי הָאָבוֹת לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה יְרוּשָׁלַם לְהַעֲלוֹת אֶת־אֲרוֹן בְּרִית־ה' מֵעִיר דָּוִד הַיָּא צִיּוֹן: וַיִּקְהֲלוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל בְּיָרַח הַבִּירַח הָאֵתָנִים בְּחֹג הוּא הַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי". והרי לנו אגב שלושה שמות עבריים קדומים של החודשים: זיו, איתנים, וכול. (וחידה קטנה נוספת לשולחן שבת: אילו חודשים הם אלה בימינו? לאיזה עוד חודש יש שם עברי קדום?). ראו גם שמות החדשים הקדומים [בלוח גזר](#).

⁴ רבי (יהודה הנשיא) התעסק בשידוך בנו לביתו של ר' יוסי בן זימרא (כנראה בגיל צעיר מאד) ופסקו לו, לאחר השידוך והתנאים, ללכת ללמוד שתיים עשרה שנה בבית הרב. ראו בגמרא שם דוגמאות נוספות של חכמים שהלכו ללמוד תורה ועזבו את ביתם לתקופה ארוכה. וכבר הארכנו בסוגיה זו בדברינו [הנשים הממתנות](#), במיוחדים.

⁵ היינו לא רק קידושין (אירוסין), אלא גם חופה וקיום יחסי אישות.

⁶ דרך סיפור אישי-אינטימי זה אנו מתוודעים לכוונת התורה, כפי שהיא מבוטאת בשירת הים, למהר ולהביא את עם ישראל לארץ ישראל ולבנות שם את בית הבחירה, ככתוב שם בפסוק המלא: "תְּבָאֲמוּ וְתִטְעֲמוּ בְּהַר נְחֻלְתְּךָ מִכּוֹן לְשִׁבְתְּךָ פְּעֻלַּת ה' מִקְדָּשׁ אֲדָנִי כּוֹנְנִי יְדִידִי". אך קדם המשכן, אם בגין חטא העגל, אם בגין חביבותו של המשכן ואם בגין שצפה הקב"ה שיעברו שנים רבות עד שתיכון המלוכה וייבנה מקדש הקבע, שהרי אמרו חכמים: "שֶׁלֶשׁ מִצְוֹת נִצְטוּ יִשְׂרָאֵל בְּכַנִּיסַתן לָאָרֶץ: לְהַעֲמִיד לָהֶם מֶלֶךְ, וְלִהְיוֹת זֵרְעוֹ שֶׁל עֲמֶלְק, וּלְבַנּוֹת לָהֶם בֵּית הַבְּחִירָה" (סנהדרין כ ע"ב, ספרי דברים טז). מנגד, אמרו חכמים: "מִקְדָּשׁ אִיקָרִי מִשְׁכָּן, וּמִשְׁכָּן אִיקָרִי מִקְדָּשׁ" (עירובין דף ב ע"א). ובמספר מקומות בתורה מכונה המשכן "מקדש", בראשם בפתיחת פרשתנו: "ויעשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" (ראו גם ויקרא יב ד, טז לג, כא יב, במדבר ג לח, י כא ועוד). כך או כך, בין אם המשכן הוא חלופה זמנית למקדש הקבע, בין אם הוא עצמו 'מקדש', מצאנו מקום להתגדר בו ולדון במקדש שלמה בפרשתנו. ראו גם דרשת הגימטריה של בעל הטורים: "סך כמנין משכן שנים היה עדות ששכינה שורה בישראל, שבית ראשון עמד ת"י שנה כמנין משכן".

⁷ הארון לא נזכר שם משום שפשיטא שהוא זה של משה, שהרי עיקר חנוכת המקדש היה הכנסת הארון, שנודדו וקורותיו מתוארים בספרים: יהושע, שופטים, שמואל, אל הדביר, הוא קודש הקדשים של מקדש שלמה (ראו דברינו [גלגוליו של ארון הברית](#) בפרשת בעליות). אבל את השולחן והמנורה יש לציין שהם שעשאים משה, משום שלמה עשה עשר מנורות ועשרה שולחנות, ככתוב בדברי הימים ב פרק ד פסוקים ז-ח: "וַיַּעַשׂ אֶת־מְנֹרֹת הַזָּהָב עֶשֶׂר כְּמִשְׁפָּטֵם וַיִּתֵּן בְּהִיכָל חֲמֵשׁ מִיָּמִין וְחֲמֵשׁ מִשְׁמָאל: וַיַּעַשׂ שְׁלֹחֲנוֹת עֶשֶׂרָה וַיִּנְחַ בְּהִיכָל חֲמֵשָׁה מִיָּמִין וְחֲמֵשָׁה מִשְׁמָאל וְכו' " (וגם עשרה כיוורים); עד שהיו שדנו אם לא עבר שלמה על איסור בל תוסיף (רבי בחיי בן אשר שמות כה י). סוף דבר, מקדש שלמה מחליף את "המשכן" כמשמעו בפסוק: "ועשית את המשכן עשר יריעות", היינו כמבנה כולל, במבנה קבע. שלמה אף מרבה בכלים, כמו הכיור הענק "ים של שלמה" וגם המזבח שעשה שלמה שהיה אחר מזה של משה (שלא ברור מה עלה בגורלו לאחר הכניסה לארץ בתקופת יהושע והשופטים). אבל השולחן והמנורה של משה, שנעשו במשכן, ופשיטא שהארון, נכנסים אחר כבוד למבנה המקדש החדש של שלמה ובהם מדליקים ועורכים. ואולי לא בכדי פותחת

משנגזו ארון, נגזו עמו צנצנת המן וצלוחית של שמן המשחה ומקלו של אהרן שקדיה ופרחיה וארגז שהשיבו פלשתים דרין לאלי ישראל.⁸ כולם היו בבית קדש הקדשים, ומשנגזו ארון נגזו עמו דברים ומי גזו יאשיהו המלך גזו ...⁹

ספורנו שמות פרק לח (כא) – מה אירע לכלים שעשה משה

"אלה פקודי המשכן". כל אחד מחלקי המשכן הכתובים למעלה הם אותם הפקודים שנאמר עליהם: "ויבשמות תפקדו את כלי משכןך" (במדבר ד לב-לג). וזה, כי כל אחד מהם היה ראוי להיות נחשב ולהיקרא בשם באשר הוא זה הפרטי, לא בלבד באשר הוא מזה המין. וכל שכן שצדק זה על כל אחד מכלי הקדש אשר במשא בני קהת.¹⁰ ולזה לא נפסדו, כאומרים ז"ל: שמא תאמר אבד סברם ובטל ספונן? תלמוד לומר: "עצי שטים עומדים" - שעומדים לעד ולעולמי עולמים (יומא עב א).¹¹ וגם כן לא נפל דבר מהם ביד האויבים, על הפך מה שקרה למקדש שלמה וכליו כמבואר בחורבן בית ראשון על ידי נבוזראדן, שלא נזכר שם דבר מענייני משכן משה רבנו עליו השלום (דברי הימים ב פרק לו, פסוקים ז, יח).¹²

סדר עולם רבה (ליינר) פרק יח – יהודע מתקן את מקדש שלמה

"בן שבע שנים יהואש במלכו" ... בשנת כ"ג ליואש חזק את בדק הבית, הרי קני"ה שנה משבנאו שלמה ועד שבדקו יואש. משנולדה קלקלה בימי שלמה, נולד יהודע המתקן.¹³

גמרא יומא דף לט עמוד ב – יער הלבנון

אמר רב זוטרא בר טוביה: למה נקרא שמו יער? דכתיב: בית יער הלבנון - לומר לך: מה יער מבלבל אף בית המקדש מבלבל. דאמר רב הושעיא: בשעה שבנה שלמה בית המקדש נטע בו כל מיני מגדים של זהב, והיו

פרשתנו במעשה הכלים, לפני עשיית המשכן, כסמל למה שהתקיים לדורות, ובאופן סמלי גם אחרי החורבן (לא מצאנו מי שמעיר על כך והמאיר עינינו יבורך). ראו דברינו [ארון קודש או משכן קודש](#) בפרשתנו.

⁸ דורון לאלוהי ישראל.

⁹ משום שצפה יאשיהו שעתידי בית המקדש להיחרב והעם ייצא בגלות וחשש שהארון יגלה איתם. ויש שם מי שסובר שהארון כן גלה לבבל: "ר' ליעזר אומר: ארון גלה לבבל, שנאמר: לא יותר דבר אמר ה', ואין דבר אלא דברות שבו". וכבר הארכנו בנושא דברים שנגזו, מבריאת העולם ועד חורבן הבית והיציאה בגלות, בדברינו [דברים שנגזו](#) בפרשה זו. כאן רק באנו לציין שאמנם בבניין מקדש שלמה נגזו המשכן, אבל תהליך הגניזה והיעלמותם של כלי הקדש נמשך לאורך הדורות. ראו גם אותם דברים שהיו בבית ראשון ושוב לא חזרו בבית שני: "ארון וכפורת וכרובים, אש, ושכינה, ורוח הקודש, ואורים ותומים" (יומא כא ע"ב).

¹⁰ לכל כלי ממלאכת המשכן יש שם פרטי: ריעות עזים, קרשים, אדנים, בריח וכו', ובוודאי כלי הקודש: ארון, מנורה, מזבח זהב, שולחן וכו', ולכל אחד "פקודתו" הן במסע והן במנוחת המשכן ועבודתו.

¹¹ כוונתו לדרשת הגמרא במסכת יומא עב ע"א וכן גם בסוכה מה ע"ב: "עצי שטים עומדים - שמא תאמר אבד סברם ובטל סיכויו? תלמוד לומר: עצי שטים עומדים - שעומדים לעולם ולעולמי עולמים. ראו הביטוי "אבד סברם ובטל סיכום" גם בגמרא עירובין כא ע"א על נבואת ירמיהו בפרק כד פסוק א במשל שני דודאי התאנים: "ה'ראני ה' והנה שני דודאי תאנים מועדים לפני היכל ה' ... הדוד אֶחָד תְּאֲנִים טֹבוֹת מְאֹד כְּתָאֲנֵי הַבְּכֹרוֹת וְהַדּוֹד אֶחָד תְּאֲנִים רְעוֹת מְאֹד אֲשֶׁר לֹא־תִאֲכַלְנָה מֵרַע. תאנים הטובות - אלו צדיקים גמורים, תאנים הרעות - אלו רשעים גמורים. ושמא תאמר אבד סברם ובטל סיכום? - תלמוד לומר: הדודאים נתנו ריח, אלו ואלו עתידין שיתנו ריח".

¹² ראו הפסוקים שם המתארים את גלות יהויקים, יהויכין וצדקיהו, בידי נבוכדנצר: "ומכלי בית ה' הביא נבוכדנצר לְבָבֶל וַיִּתְּנֵם בְּהִיכְלוֹ בְּבָבֶל: ... וְלִתְשׁוּבַת הַשָּׁנָה שָׁלַח הַמֶּלֶךְ נְבוּכַדְנֶאצַּר וַיְבִאֵהוּ בְבֶלְהָ עִם־כָּלֵי חֲמֻדַּת בֵּיתֵהּ' ... וְכָל־כְּלֵי בֵּית הָאֱלֹהִים הַגְּדֹלִים וְהַקְּטָנִים וְאֶצְרוֹת בֵּית ה' וְאֶצְרוֹת הַמֶּלֶךְ וְשָׂרָיו הַכֹּל הֵבִיא בְבֶל". וכמו שראינו בתוספתא לעיל על הארון: "שלא יגלה לבבל כשאר כל הכלים". ראו גם הדרשות על הפסוק במגילת אסתר: "וכלים מכלים שונים" שאנו קוראים במנגינת איכה משום שהשתמשו במשתאות אחשוורוש בכלי המקדש (מגילה יב א, אסתר רבה ב יא). נחזור להשוואה בין כלי המשכן וכלי שלמה. הבניין שבנה שלמה ייתר את המשכן, אבל לא את כליו, שבהם הוסיפו להשתמש. הבנין סופו שנחרב והכלים נשבו וגלו לבבל, יחד עם העם. ומקצת כלים שעשו משה ובצלאל? הארון, נגזו, שאר הכלים נעלמו באורח מסתורי, אבל לא הוגלו. וחלקם אף שרדו בבית שני! ראו תוספתא מסכת ערכין (צוקרמאנדל) פרק ב הלכות ג-ה: "חליל שבמקדש של קנה היה ומימות משה היה. פעם אחת ציפוהו זהב ולא היה קולו ערב כמות שהיה. נטלו צפוי וחזר קולו להיות ערב לכמות שהיה. צלצל שבמקדש של נחושת היה ומימות משה היה. נפגם, שלחו חכמים והביאו אומנין מאלכסנדריא של מצרים שתקנוהו ולא היה קולו ערב כמות שהיה. מכתשת שבמקדש של נחושת היתה ומימות משה היתה. נפגמה, ושלחו חכמים והביאו אומנין מאלכסנדריא ותיקנוהו ולא היתה כהלכתה. ונטלו את פגימתה חזרה לתחילתה". וכן הוא בגמרא עירובין י ע"ב שמסיים: "אלו שני כלים נשתירו ממקדש ראשון, ונתפגמו ולא היה להם ארוכה, ועליהם אמר דוד: נחושת ממורט". "אלה פקודי המשכן" של משה, שרדו מעבר למקדש שלמה.

¹³ קלוקלי מקדש שלמה לא החלו בימי יאשיהו שגזו את ארון הקודש ובימי יהויכין, יהויקים וצדקיהו אחרוני מלכי יהודה, אלא כבר בימי יואש כמאה וחמישים שנה אחרי חנוכת מקדש שלמה. יהודע נקרא "המתקן", לא רק את קלוקלי יורם, אחר ושאר מלכי יהודה שפשעו, והשפעות בית אחאב עליהם, אלא גם את הקלקלה הבסיסית, של הבית, שנולדה עוד בימי שלמה! ראו שמות רבה מ ג, פרשת כי תשא על הפסוק: "ראה קראתי בשם בצלאל", שהקב"ה הראה לאיוב (!) מראות דורות רבים קדימה. את יוסף "זן את השבטים", את משה הגואל, יהושע המכניס לארץ, שמואל מושח מלכים: "לדוד מייסד הבית, לשלמה בונהו, לעתליה אם אחזיה ובניה מנתקין את מסמרות הזהב של בית המקדש, ויהודע מתקן". וכבר הרחבנו בנושא זה בדברינו [הפטרות שקלים – בדק הבית](#). בשנים רבות בהם חלה שבת שקלים בפרשת משפטים ושבת תרומה נשארת עם הפטרות על מקדש שלמה, אנו קוראים שתי הפטרות אלה ברצף ובסדר היסטורי הפוך: תיקון יהודע ויואש לפני בניית מקדש שלמה. וגם התיקונים האלה לא מנעו את החורבן.

מוציאין פירות בזמניהן. וכיון שהרוח מנשבת בהן, היו נושרין פירותיהן, שנאמר: "ירעש כלבנון פריו". ומהן היתה פרנסה לכהונה. ¹⁴ וכיון שנכנסו גוים להיכל - יבשו, שנאמר: "וּפָרַח לְבָנוֹן אֶמְלֵל" (נחום א ד). ועתיד הקב"ה להחזירה לנו, שנאמר: "פָּרַח תִּפְרַח וְתִגַּל אֶף גִּילַת וְרַגְוֹ כְּבֹד הַלְבָנוֹן תִּתְרַלֶּה" (ישעיהו לה ב). ¹⁵

פסיקתא רבתי (איש שלום) פיסקא ו ותשלם כל המלאכה – הושלמה מלאכת הבריאה

"ותשלם כל המלאכה" (מלכים א ז נא) – "המלאכה" אין כתיב כאן, אלא: "כל המלאכה": מלאכת ששת ימי בראשית. "מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות" (בראשית ב ג) – "עשה" אין כתיב כאן, אלא: "לעשות", עדיין יש מלאכה אחרת. כיון שבא שלמה ובנה בית המקדש אמר הקב"ה: עכשיו שלמה מלאכת השמים וארץ ותשלם כל המלאכה. לכך נקרא שלמה, שהשלים הקב"ה מלאכת ששת ימי בראשית לתוך מעשי ידיו. ¹⁶

מדרש משלי (בובר) פרשה כב – איש מהיר במלאכת המקדש

"חזית איש מהיר במלאכתו" ¹⁷ - בוא וראה חכמתו של שלמה שהיה מהיר במלאכתו של הקב"ה, שבית המקדש בנה לשבע שנים, שנאמר: "ויבנהו שבע שנים" (מלכים א ו לח), וביתו בנה לשלוש עשרה, שנאמר: "ואת ביתו בנה שלמה שלש עשרה שנה" (שם ז א). ¹⁸

מסכת שבת דף ל עמוד א – עננה בחנוכת המקדש

כשבנה שלמה את בית המקדש ביקש להכניס ארון לבית קדשי הקדשים, דבקו שערים זה בזה. אמר שלמה עשרים וארבעה רגנות ולא נענה. פתח ואמר: "שאו שערים ראשיכם והינשאו פתחי עולם ויבוא מלך הכבוד",

¹⁴ הגיעה השעה לדרוש בשבחו של מקדש שלמה. כבר הערנו לעיל שלפי פשט הפסוקים, "בית יער הלבנון" שזכר בתחילת פרק ז במלכים א, הוא בית הקיץ של המלך אך ברוחו של המדרש זהו בית המקדש. מקדש שלמה נבנה מעצי סרק, עצי ארזים ועצי ברושים (מלכים א פרקים ה, ו, ט) וחצר המשכן מעצי שיטים עומדים. ראו שמות רבה לה ב: "למה עצי שיטים? למד הקב"ה דרך ארץ לדורות, שאם יבקש אדם לבנות ביתו מאילן עושה פירות, ואמר לו: ומה מלך מלכי המלכים שהכל שלו כשאמר לעשות משכן אמר לא תביא אלא מאילן שאינו עושה פירות, אתם על אחת כמה וכמה". (וכך גם במלחמה, ראו **כי האדם עץ השדה** לבוא מפניך במצור). שלמה אף ציפה את עצי הארזים והברושים בזהב, כמתואר במלכים א שם (השוו עם מקדש הורדוס שחכמים אמרו לו שלא יצפה בזהב, שצבע כחול הים של אבני השיש יפה יותר, סוכה נא ע"ב), והנה נעשה נס במקדש שלמה, ועצי הסרק בלבלו והוציאו פירות, בדומה לעצי הסרק בבריאת העולם. וכבר הרחבנו במדרש זה בדברינו **אילני סרק ואילני מאכל** בט"ו בשבט.

¹⁵ אבל בירושלמי יומא פרק ד הלכה ד לא הגויים הם שגרמו להתייבשות יער הלבנון: "אמר רבי אחא בר יצחק: בשעה שבנה שלמה את בית המקדש צר כל מיני אילנות לתוכו ובשעה שהיו אלו שבחוץ עושין פירות היו אלו שבפנים עושין פירות ... אימתי יבשו? א"ר יצחק חיננא בר יצחק: בשעה שהעמיד מנשה צלם בהיכל יבשו, דכתיב [נחום א ד] ופרח לבנון אמלל". המקדש חדל להיות מקום של חיות, פריחה ופירות בשעה שמנשה הכניס שם את הצלם. ראו דברינו **מנשה בן חזקיהו מלך יהודה** במיוחדים.

¹⁶ ראו מדרש במדבר רבה יב (וכן מדרש תנחומא פקודי סימן ב) שדימוי בריאת העולם כבר נרמז במשכן: "את המשכן שהוא שקול כנגד העולם שקרוי אוהל, כשם שמשכן קרוי אוהל". המדרש ממשיך שם בהשוואה של חלקי המשכן עם בריאת כל יום ויום: בריאת השמים ביום הראשון כנגד "ועשית יריעות עזים לאוהל על המשכן". הפרוכת במשכן, כנגד בריאת הרקיע ביום השני. כיוון הנחושת כנגד "יקוו המים" ביום השלישי. המנורה כנגד המאורות ברביעי, הכרובים כנגד "ועוף יעופף על הארץ" בחמישי, חניכת אהרון ככהונה כנגד בריאת האדם ביום השישי, "ותכלל כל עבודת משכן" כנגד "ויכולו השמים והארץ וכל צבאם". גם ברכת היום השביעי "ויכולו" שהיא כנגד ברכת השלמת המשכן. ראו עוד מדרש אגדה (בובר) שמות פרשת פקודי פרק לח: "אלה פקודי המשכן, ללמדך שחביבים מעשה המשכן כמעשה שמים וארץ". בא מדרש פסיקתא רבתי ואומר שמקדש שלמה, בית הבחירה - משכן הקבע לא המשכן שנעשה במדבר, הוא השלים את המלאכה שרמזה במילה "לעשות" שבבריאה. חיזוק למדרש זה נמצא במכילתא דרבי ישמעאל בשלח - מסכתא דשירה פרשה ט על הפסוק: "עד יעבור עמך ה', עד יעבור עם זו קניית - שמים וארץ נקראו קנין ... בית המקדש נקרא קנין". וכבר הערנו שאזכור המקדש הראשון הוא בשירת הים: "תבאמו ותטעמו בהר נחלתך מכוון לשבתך פעלת ה' מקדש אדני פוננו ידך". ראו הערה 6 לעיל. עוד נראה להעיר, שמדרש פסיקתא רבתי זה ממוקם בסדר הפסיקתאות, על שבת חנוכה השנייה (עבור שנים בהם יש שתי שבתות חנוכה), בה קוראים את הפטרה במלכים פרק ז שהיא, כאמור, המשכה של הפטרת פרשת תרומה בה אנו עוסקים. מדרש זה מכיל מדרשים רבים על מקדש שלמה, כגון המדרש הסמוך "חזית איש מהיר במלאכתו", ויכולנו בעצם להתמקד בו.

¹⁷ ראו הפסוק המלא במשלי כב כט: "חזית איש מהיר במלאכתו לפני מלכים יתיצב בלתי יציב לפני חשכים", שחשוב להמשך הדרשות על שלמה, פסוק זה, אגב, פותח את מדרש שיר השירים רבה שנקרא לפיכך גם מדרש חזית.

¹⁸ וכן הוא במדרש זוטא - שיר השירים (בובר) פרשה א סימן יז: "קורות בתינו ארזים רהיטנו ברותים - למד הקב"ה שבחו של שלמה, שבנה בית המקדש לשבע שנים ובנה ביתו לשלש עשרה שנה". וגם הקדים את בניית בית המקדש לביתו, כפי שמדגיש מדרש פסיקתא רבתי (איש שלום) פיסקא ב - מזמור שיר חנוכת הבית, בתוכחה לדוד ושבח לשלמה: "אתה הקדמת כבודך לכבודי שמשראית עצמך יושב בבית ארזים תבעת בנין בית המקדש. אבל שלמה בן מקדים כבודי לכבודי, שנאמר: ובשנה האחת עשרה וגו' קלה הבית (מלכים א ו לח), ואחר כך: ואת ביתו בנה שלמה (שם ז א)". אפשר אמנם לציין שביתו של שלמה היה גדול בהרבה בהשוואה עם בית המקדש שהיה צר למדי: 100 אמה באורך של בית שלמה מול 60 של בית המקדש, 50 אמה ברוחב מול 20, וגובהם שווה 30 אמה, בעוד שהיו מצפים שבית המקדש יתנשא מעל בית שלמה. זאת ועוד, שבח זה של שלמה שבנה את בית המקדש בפחות זמן משבנה את ביתו והקדים בנייתו לבניין ביתו, נזכר גם בגמרא פרק חלק, סנהדרין קד ע"ב, בדברי הסיניגוריה של דוד אביו שבא להגן על שלמה כשבקשו אנשי הכנסת הגדולה למנות אותו בין אותם שאין להם חלק לעולם הבא! ובזכות סיניגוריה זו נצלו (לפחות לדעה אחת) גם אישים אחרים במשנה שנקבע שאין להם חלק לעולם הבא. ושם בעולם האמת, גם משלים דוד עם אויביו. ראו עניין מופלא זה בפסיקתא רבתי פיסקא ו הנ"ל ולא באנו הפעם לדון בדמותו של שלמה, לטוב ולרע, שהוא נושא נכבד בפני עצמו.

רהטו בתריה למיבלעיה.¹⁹ אמרו: מי הוא זה מלך הכבוד? אמר להו: "ה' עזוז וגבור". חזר ואמר: "שאו שערים ראשיכם ושאו פתחי עולם ויבוא מלך הכבוד. מי הוא זה מלך הכבוד ה' צבאות הוא מלך הכבוד סלה" ולא נענה. כיון שאמר: "ה' אלהים אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד עבדך" (דברי הימים ב' ו' מב) - מיד נענה.²⁰

בראשית רבתי פרשת בראשית פרק א פסוקים יד-יט – המאור הגדול והמאור הקטן

"ויואמר אלהים יהי מאורת ברקיע השמים". רבנן פתרינן קרייא בבנין בית המקדש ... "והיו למאורות" - יהיו שני הבתים האלה לאור נוגה בישראל, כענין שנאמר: "והלכו גוים לאורך" (ישעיה ס ג). "ויעש אלהים את שני המאורות הגדולים" - אלו מקדש ראשון ושני שהיו גדולים מהמשכן. את המאור הגדול - זה מקדש ראשון שהיה בו ממשלה לישראל, ולמה קורא אותו גדול שהיה בו ארון וכפורת וכרוב ואש ורוח הקדש. "ואת המאור הקטן" - זה מקדש שני שהיה חסר מן אלו ה' דברים. "לממשלת הלילה" - שבנאו מלך פרס והוא היה מושל באותו זמן עד מלכות יון החזיקה ממשלה במקדש שני.²¹ "ואת הכוכבים" - אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שהיו בירושלים חוץ מהמקדש.²² ולמה נמשלו בכוכבים? לפי שהם עוסקים בתורה ומצדיקים הרבים שכן כתוב: "ומצדיקי הרבים ככוכבים" (דניאל יב ג).²³

ספרא שמיני פרשה א (לא) – כימי עולם וכשנים קדמוניות

"ותצא אש מלפני ה'" - כיון שראו אש חדשה שירדה מן השמים וליחכה על המזבח את העולה ואת החלבים נפלו על פניהם ושיבחו לשמים. וכן בימי שלמה נפלו על פניהם, שנאמר: "וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רְאִים בְּרִדַת הָאֵשׁ וּכְבוֹד ה' עֲלֵיהֶם וַיִּכְרְעוּ אַפְסִים אַרְצָה עֲלֵיהֶם וַיִּשְׁתַּחֲוּ וַהֲוֹדוּת לַה' כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסָדוֹ" (דברי הימים ב' פרק ז פסוק ג).²⁴ ועל אותו שעה הוא אומר: "וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים כימי עולם וכשנים קדמוניות" (מלאכי

¹⁹ רצו אחריו השערים ובקשו לבלוע אותו (את שלמה).

²⁰ למדרש זה יש חילופי נוסחאות רבים, ראו למשל במדבר רבה טו יג, פרשת בהעלותך: "בשעה שהכניס שלמה את הארון למקדש, התחיל אומר: שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם, שהיו הפתחים שפלים ואמר: הנשאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד. אמרו השערים: מי הוא זה מלך הכבוד? - מיד בקשו השערים לירד עליו ולרוץ את ראשו, אילולי שאמר: ה' עזוז וגבור ה' גבור מלחמה. וחזר ואמר: שאו שערים ראשיכם ושאו פתחי עולם ויבוא מלך הכבוד - אמר להם: התגדלו שמלך הכבוד עליכם. מיד חלקו לו כבוד ונשאו עצמן ונכנס הארון". כך בנוסח דומה אך קצת שונה במדרש תהלים (בובר) מזמור כד ושם הסיום הוא: "ולמה נצטער שלמה כל כך? על ידי שנתגאה ואמר: בְּנֵה בְּנִיתִי בֵּית זָבַל לְךָ מְכוֹן לְשִׁבְתְּךָ עוֹלָמִים (מלכים א' ח יג)". ויש גם שמדקדקים בין "הנשאו" של שלמה, שציפה שבזכות תפילתו יינשאו השערים מעצמם, ובסוף "שאו" שנפתחו בידי בני אדם ולא זכה (ראו במפרשים). ראו גם המדרשים על כך שעם כל תפילותיו של שלמה לא ירדה האש, ורק בזכות דוד ירדה לבסוף, כגון שמות רבה מד ב: "אתה מוצא כשבנה שלמה בית המקדש התפלל לפני האלהים שתרד האש ולא נענה, אלא כיון שהזכיר את המת דוד אביו מיד נענה". ירידת האש מהשמים בחנוכת מקדש שלמה כלל לא נזכרת בספר מלכים רק במקבילה בדברי הימים ב'. משהו בטקס חנוכת מקדש שלמה לא פעל כשורה ונראה כמרמז שכבר בבנייתו וחנוכתו היה טמון זרע ירידתו עד חורבנו. הגדיל לעשות מכולם הוא מדרש ויקרא רבה יב ה, בפרשת שמיני שמתאר את שלמה בבוקר חנוכת המקדש: "והיה שלמה ישן עד ד' שעות ביום ומפתחות של בית המקדש נתונות תחת ראשו". זאת לאחר שערב קודם נשא את בת פריעה לאשה והתערבבה שמחת בית המקדש בשמחת בת פריעה. והייתה צריכה בת שבע אמו לבוא ולהוכיח אותו על פניו. ראו שם וכן בגמרא סנהדרין דף ע' עמוד ב: "מלמד שכפאתו אמו על העמוד, ואמרה לו: מה ברי ומה בר בטני וכו'". זה מדרש קשה מאד, עליו הרחבנו לדון בדברינו [המדרש המעצים](#), אך כאן והפעם לא באנו לדון בדמותו של שלמה, לטוב או לרע, רק במקדש שלמה (הגם שהדברים משולבים זה בזה וקשה להפרידם).

²¹ בית שני נבנה ברשות האומות והיה נתון כל העת לחסדם (רד"ק חגי פרק א פסוק א)

²² מכאן מקור לכך שעוד בימי (סוף) בית שני פעלו בתי כנסת ובתי מדרש בירושלים גופא, ולא רק במקומות רחוקים. ראו דברינו [שמחת בית השואבה](#) בסוכות שם הבאנו מקורות נוספים.

²³ מקדש שלמה הוא המאור הגדול, בית שני הוא המאור הקטן (ראו הרגשות המעורבים בעת ייסוד בית שני, עזרא ג יב: "וְרַבִּים מִהַלְהָנִים וְהַלְוִיִּם וְרֵאשֵׁי הָאֲבוֹת הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר רָאוּ אֶת־הַבַּיִת הָרִאשׁוֹן בְּיָסְדוֹ זֶה הַבַּיִת בְּעֵינֵיהֶם בְּכִים בְּקוֹל גְּדוֹל וְרַבִּים בְּתִרְעוּהָ בְּשִׁמְחָה לְהָרִים קוֹל"), אבל את שניהם אין לנו. ולא נותרו לנו אלא הכוכבים הפזורים במרחבי כיפת השמים ומנוצצים ברקיע - הם בתי כנסיות ומדרשות בהם נשמעים קולות תורה, תפילה וויעודי הקהל: קולות תינוקות של בית רבן, בעלי תריסין, לומדי הדף היומי, לומדי עין יעקב, פייטנים ובעלי קריאה. האם אנו שומעים כאן השלמה? לעומת דברי מדרש זה ראו את פירוש עקידת יצחק (רבי יצחק ב"ר משה עראמה, ספרד-פורטוגל-איטליה, מאה 15, ממגורשי ספרד) שרואה במשכן המתואר בפרשות השבוע שלפנינו את הבסיס והשורש. שני בתי המקדש היו מראש זמניים, והכל שואף לאידיאל של ימות המשיח. מלכתחילה, לא היה מקדש שלמה חלופה אמיתית למשכן. ראו דבריו בתמצית בשער נ פרשת תרומה: "הנה שעלה בידנו מכל זה, שהבית הגדול והקדוש שהיתה הכוונה בו להיותו מכון שבתו בינותינו, עדיין לא בא לכלל יישוב. אלא היתה התחלתה ממעשה המשכן ונמשכה השלמתה עד סוף ימי כל הגליות. והבית אשר בנה שלמה לא היתה כדאי להיותה דירת קבע ... ואין צריך לומר שלא נשלמה במה שתקנו בה עולי הגולה (שיבת ציון) וכל שכן במה שעשה הורודוס עבד בית חשמונאי אשר מלא ידיו מדם נקיים והחכמים שבישראל (ב"ב ד' א). אלא כל ענייני הבית הזה אשר בידם מתחילה ועד סוף, היה כעין דוגמא ודמיון להעיר את לבבם ולהודיעם במה יכשלו, כדי שיקבלו הזירוז והאזהרה לכל מה שיצטרך להם בסוף ... וכאילו כל הזמן הארוך הזה לא היה ענינו אצלנו רק כאירוסין נמשכים אשר נתעוררו בהם כמה בבלולים עד אשר באו לכלל האישות השלם אשר לא יבא עוד עליו ערעור לעולם. אשר בזה יסתם פיהם של מערערים עלינו ועל חרבן ארצנו ושממות היכלנו. כי על דרך האמת, לא נבנה ולא נתקיים דבר מכל דבריו הטובים עמנו. וכל הנביאים לא נתנבאו אלא לימות המשיח אשר משם תתחיל הדירה הקבועה ולא תפסק לעולם". ראו דברים דומים בהקדמת פירוש ספורנו לתורה, סוף תיאור תמצית ספר בראשית. ראו דברינו [איה נבואות הטובה](#) בתשעה באב.

²⁴ כאמור לעיל, ירידת האש בחנוכת מקדש שלמה נזכרת רק כאן, בספר דברי הימים, אך לא במקבילה בספר מלכים.

ג.ד) 25. "כימי עולם" - כימי משה, "וכשנים קדמוניות" - כשני שלמה, רבי אומר: כימי עולם - כימי נח, וכשנים קדמוניות - כשנות הבל שלא היתה עבודה זרה בעולם.²⁶

שבת שלום מחלקי המים

מים אחרונים 1: אם יצא שהחמרנו מעט ביחס לשלמה, וודאי לא זו הייתה כוונתנו. ליקטנו פסוקים, מדרשים ופרשנים על מקדש שלמה ועל בית ראשון ונמצא שלצד תיאור גודלו ותפארתו, מצויה גם ביקורת רבה שסיבותיה נעוצות כנראה במועד יצירת המדרשים בסוף בית שני שלא צלח אף הוא, או לאחר חורבנו. למדרש יש צורך אמיתי לרדת לשורשם של דברים ולהבין מדוע נכשל בית ראשון ולאחריו השני. בה בעת, הוא מהלל ומשבח את "הכוכבים" הם בתי כנסיות ובתי מדרש משם בוקעים ועולים לימוד התורה ותפילה בכל דור ודור ובכל אתר ואתר. בקוסמולוגיה המודרנית אנחנו יודעים שכוכבים אלה הם בעצם מאורות גדולים בהרבה מהמאור הגדול – השמש שלנו ובוודאי מהמאור הקטן – הירח שאין לו בעצם אור משלו. כוכבים שאורם הגיע אלינו ממרחק של מיליוני שנות אור!

מים אחרונים 2: בחניכת מקדש שלמה תופס המלך, הוא שלמה, את הדמות המרכזית. הכהנים נזכרים אמנם בתפקידם להכניס את ארון הקודש אל הדביר פנימה (מלכים א ח ג') אבל נפקד לגמרי מקומו של הכהן הגדול. המלך הוא שעומד במרכז הטקס. מה פשר דבר זה? והלא זה מה שאמרו לינאי המלך: "רב לך כתר מלכות, הנח כתר כהונה לזרעו של אהרן!". כל היודע מי דן בנושא זה, אנא יחיש שמועתו הטובה אלינו במהרה. האם מקדש שלמה מייצג 'תפיסה ממלכתית' באשר למקומו של בית המקדש במארג השלטוני, בעוד שהמשכן, כולל משכן שילה, ומקדש שני מייצגים את הגישה הכהנית?

²⁵ פסוק הפתיחה להפטרת שבת הגדול, בה נחתם לא רק ספר מלאכי, אלא נחתמים גם תרי-עשר ונחתמה הנבואה בישראל. ראו דברינו [כימי עולם וכשנים קדמוניות](#) בשבת הגדול.

²⁶ וכן הוא באיכה רבה פרשה ה סימן כא על הפסוק החותם את המגילה: "לכך נאמר השיבנו ה' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם, כמה דאת אמרת (מלאכי ג') וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים כימי עולם וכשנים קדמוניות. כימי עולם - זה משה דכתיב (ישעיה ס"ג) ויזכור ימי עולם משה עמו. וכשנים קדמוניות - כשנות שלמה". לעניינינו, אם נשווה מדרש ספרא זה עם מדרש בראשית רבתי הקודם, נמצא הבדל תהומי בין פירושים ומדרשי הגלות וימי הביניים שרואים בכל העבר וההיסטוריה של עם ישראל "כעין דוגמא ודמיון להעיר את לבבם ולהודיעם במה ישלחו ... וכאילו כל הזמן הארוך הזה לא היה ענינו אצלנו רק כאירוסין נמשכים אשר נתעוררו בהם כמה בלבולים"; ובין מדרשים, אשר מיישירים מבט העתיד ואל העבר מתוך ראיית מציאות ההווה ושואפים לחדש ימינו כקדם, תוך לימוד שגיאות העבר. ואשרינו שזכינו לחיות בדור שזוכה לקומם את הריסות העבר, לשוב ולהתחבר אל ימות עולם ושנים קדמוניות ולהרבות כוכבים: בתי אולפנא ושיבות, בתי כנסיות ומדרשות ויישוב ארץ ישראל. וכפסוק המלא בדניאל: "והמשפלים יזרחו וזהר הרקיע ומצדיקי הרבים פכוכבים לעולם ועד". וכימי משה: "ה' אלהיכם הרבה אתכם והנכם היום פכוכבי השמים לרב". ומדרש בראשית רבה טז: "וזהב הארץ היא טוב מלמד שאין תורה כתורת ארץ ישראל ולא חכמה כחכמת ארץ ישראל. שם הבדלח ואבן השם מקרא ומשנה ותלמוד ותוספת ואגדה".